

УДК 82.0.+ 821.161.2

Петро БІЛОУС

ОСОБИСТІТЬ О. ОЛЬЖИЧА У ВРАЖЕННЯХ І СПОГАДАХ ЙОГО СУЧАСНИКІВ

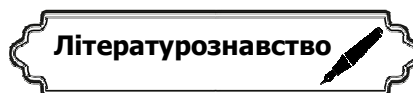
Уже майже немає серед живих тих людей, які знали Олега Ольжича, були його друзями, приятелями, соратниками, прихильниками його поетичного слова чи наукової діяльності. Але декотрі з них залишили спогади про нього, опублікували в еміграційних виданнях «по свіжих слідах» рецензії на його збірки творів, зберегли листи і документи, незважаючи на вир війни і складнощі еміграційного буття. З того всього постає образ Олега Ольжича як людини.

Дружина Катерина Білецька-Кандиба згадує передусім очі Олега Ольжича, по яких визначала його психологічний стан, настрої, які багато їй розказали про його характер. Коли вони познайомилися напровесні 1940 року в одній із празьких кав'ярень, їй запам'яталися такі очі Олега: «сіро-зеленого кольору, блискучі, мов покриті сльозою, ласкаві, усміхнені, добрі», «його очі весь час випромінювали із себе загадкове сяйво безмежної і беззастережної віри у вічну кару, що знаходиться в природі, а особливо в людині» [1, с.190].

Перед від'їздом у Київ у червні 1941 року «його очі світилися завзятістю, жвавістю і самовпевненістю, не покидаючи своєї вродженої ласкавості й доброти. Бувало, в товаристві вони видавали із себе іскри веселої загадковості або жарту, часами насмішки або делікатного дрючення. Співаючи народні пісні, Ольжич дивився замріяно кудись дуже-дуже далеко, а його очі, легко прижмурені, губилися у невідомих нам місцях» [1, с.190].

А вже через рік, у кінці червня 1942 року, коли Катерина та Олег зустрілися у Львові, у нього «зір ніби загострився... Ні, це не було сяйво віри в успіх. Очі його мали колючий, тонкий відблиск, крижаний, холодний, страшний» [1, с.191]. Трохи згодом Олег сам пояснив свій настрій: він не встиг порятувати Олену Телігу, не зумів вирвати її із жорстоких лап гестапо, коли приїхав у Київ, бо Олену з чоловіком Михайлом уже повели до Бабиного Яру, де і розстріляли разом з тисячами інших киян. А перед тим була загибель братів по зброї – Рогача, Олійника, Оршана-Чемеринського, які поплавилися життям під час походу на Схід. Жадоба помсти вже нуртувала в душі Ольжича: «І пізніше не раз зустрічалася я з його гострим поглядом месника, з його колючим, страшним блиском очей» [1, с.191].

«В останніх місяцях 1943 р. його очі мали помітні відблиски страху»; «деколи я мала вражіння, що він нервово швидко оглядався навкруги, ніби чекав удару... а в очах неспокій. Неспокій істоти, яку

оточено з усіх боків» [1, с.191]. Причини такого неврівноваженого стану були поважні: Ольжича вистежувало гестапо, його шукали комуністи, «навіть українці мають його на списку».

Отак за декілька років змінився вираз очей Олега Ольжича – від ясного, жартівливого, романтично-загадкового до колючого, загнаного, жорстокого. У травні 1944 року його заарештували...

Як згадує Катерина Білецька-Кандиба, Олег Ольжич дуже любив природу, ставлення до якої вона називала романтичним: «Він зливався зі стихією природи й переносив на нас таке саме почуття. Без шелесту, майже не торкаючись трави, пробирався він поміж гілками, ловив світлячки й жартівливо клав нам, дівчатам, у волосся, брав участь у перескакуванні через багаття, а потім, перед північню, ішов з нами, вдаючи поважну міну, шукати цвіт папороті» [1, с.193]. Під час прогулянки у передмісті Праги він «звертав увагу на цікаву гілку, на кожну пташку, на кожний слід у снігу».

На початку знайомства у Катерини Білецької склалося про Олега Ольжича враження особливого чину цього чоловіка: «Він мав якусь чарівну міць, якою заворожував своє оточення. Кожний відчував у ньому велику силу. У його присутності, здавалося, розступалися мури й розходилася вода, щоб дати йому дорогу. Здавалося, що він безсмертний і що для нього не існує перешкоди або небезпеки» [1, с.195].

До речі, схоже враження склалося про Ольжича і в одній з поетес «празької школи» О. Лятуринської: «Назверх він скромний і стриманий, дає другим говорити за себе, але все докільця відчуває його перевагу. Та його божеська простота! Ніколи він давав комусь зрозуміти свою елітність, вишченість над кимсь. Але це відчувалось, хотів він того, чи ні...» [2, с.209].

Отож, у характері, манері поведінки Ольжича дивовижно поєднувалися простота й елітарність, душевна щирість і певна відстороненість, яка, проте, мала притягальну силу, мимовільну сугестію. Попри суворість характеру, виплекану, зокрема, у воєнні літа, у літа конспірації та ризикованих мандрів, Ольжич водночас був людиною з українським менталітетом – розважливим, іноді романтичним чи сентиментальним. «Ольжич дуже часто сміявся, - згадує Катерина Білецька-Кандиба, - властиво, усміхався і надзвичайно тонко жартував. Ніколи не мав поганого настрою, ніколи не показував втоми й ніколи не виявляв заклопотаності, коли, заблудившись у лісах, ми всі ледве тягнули ноги і докоряли йому. Добросердечно усміхаючись, він завжди виводив нас на правильний шлях» [1, с. 193].

Про щирість вдачі свідчила залюбленість Ольжича в пісню. Перебуваючи в еміграції, українські інтелігенти гуртувалися, згадували Україну, а пісня завжди супроводжувала їхні зустрічі та прогулянки. Як згадує Катерина Білецька-Кандиба, Ольжич «не мав доброго голосу, але мав ідеальний слух і досконалу пам'ять, чи не найбільше з нас усіх любив співати. Він прямо поринав у мелодіях народних пісень з якоюсь первісною самопосвятою, упиваючись їхніми характерними поетичними висловами. Він особливо милувався у старовинних, маловідомих піснях і кожного разу, повертаючись із Кракова, привозив нам нову рідкісну пісню» [1, с.194].

Штрихом до характеристики Ольжича є і те, як пройшло їхнє з Катериною вінчання (2серпня 1943 р.): «Далеко від наших батьків, скромно, без участі численних гостей, у супроводі весільних пісень та щедрих побажань» [1, с.196].

Улас Самчук був знайомий з Ольжичем шістьнадцять років, ті їхні стосунки, на враження Самчука, відзначалися особливою рівністю: «Ніяких перебоїв, ніяких зривів. Дружня, аж до братерства, співпраця» [2, с.206]. Улас Самчук знав

і батька Олега – відомого поета Олександра Олеся, і це давало йому підставу порівняти батька і сина, угледівши в їх характерах певні домінанти: «На відміну від свого батька з його співучою лірикою, Ольжич хотів бути маломовним, простим, кам'яним... Звичайно мовчазний, висловлювався коротко й уривно, міг сидіти в якомусь куті серед свого товариства, витягнути вперед довгі ноги в погано чищених черевиках і читати... Одягався скромно, неуважно, поводився безпретензійно, свідомо, знав собі ціну, в розмовах міг вставити якийсь вислів, що його опісля повторювали й цитували» [2, с.206].

У студентські роки Ольжич був поглинутий навчанням і міг у будь-якій ситуації чи обстановці «писати на коліні свої шкільні завдання, а то і свою університетську іспитову працю». «Коли у нього, між його археологічними заняттями, виривалися шматки його віршів, - згадував Улас Самчук, - він, як і всі поети, любив поділитися ними з кимсь зі своїх близьких. Він робив це дискретно й між іншим. «Хочете послухати мої останні», - міг він сказати, коли ми проходили головною залою Студентського дому, яка завжди кишіла молоддю. Ми знаходили спокійніше місце, і він своїм глухим, низьким голосом скандував...» [2, с. 207].

Ольжич не раз брав участь у наукових конференціях, виголошував на них доповіді, тож і тут виявлялася його особлива етична манера. Згадує історик Л. Винар: «О.Кандиба виголошував свої наукові доповіді лагідним науковим і, як згадував М.Антонович, «прорізним стилем». Говорив він коротко, ясно, і це робило позитивне враження на слухачів» [2, с. 208].

У пам'ятку Я.Гайвас зустріч із Ольжичем, коли той уже глибоко та міцно ув'язався в політичну роботу: «Небритий, з гарячкою в очах, прихлиплим голосом говорить Ольжич. Він ходить з одного боку стола, а я з другого, щоб контролювати схвилювання. Нагло мій зір падає на книжки, що на крислі, а за ними захований наган з відкритою коробкою з набоями. Мені майже зробилося смішно. Щоб цей поет робив би з тією холодною сталлю та такою кількістю набоїв, якби нагло заіснувала смертельна небезпека?

Але поет скінчився. Десь у часі походу на схід, на нічних постоях чи перепочинках похідних груп, в часі балачок із сільськими хлопцями чи ремісничими челядниками, або, може, після другої зустрічі з Оленою [Телігою] – не стало Ольжича-поета і археолога, а народився політичний діяч, людина, що кермує смертельною боротьбою, завдає важкі удари і готова кожної хвилини від удару загинути» [2, с. 215].

В останні роки свого життя Ольжич дуже ризикував, але його можна було бачити там, де вирішувалися українські проблеми. І він запам'ятовувався людям, про що пише у спогадах Є. Мастикаш: «Скрізь, де тільки пульсувало українське життя, можна було бачити високу, струнку постать Олега Ольжича. Хоч могло здаватися, що в ньому нічого надзвичайного немає, цієї людини не можна було не помітити. Хто хоч раз бачив його, приглянувся його різьбленому, виразному обличчю, той назавжди зберіг цю картину у собі. В його погляді перехрещувалася глибина і м'якість моря з гостротою сталевого леза» [2, с. 216-217].

Український літературознавець із Братислави М. Неврлий у свої студентські роки декілька разів зустрічався з Ольжичем у Празі на початку 40-х років. Йому він запам'ятовувався так: «Він часто був заклопотаний, хоч цього не виявляв. Зібраність, лаконічність і стриманість цієї людини свідчили про її внутрішню силу. Відчувалось, що Ольжич над собою багато працював, гартував свою волю. Мені тоді ані на хвилину не могла прийти думка, що ця жива, ерудована й талановита людина знаходиться в підпіллі, що вона незабаром трагічно загине...» [3, с. 30].

Отакою неординарною постає особистість Олега Ольжича у враженнях і спогадах сучасників. І нехай спогадам іноді вадить зрозуміла ідеалізація, а враженням – суб'єктивність, проте і вони доносять до нас обриси людини чулої і мужньої водночас, людини високих помислів і твердої вдачі, людини смертної і безсмертної у пориванні присвятити життя вітчизні.

Література.

1. Білецька-Кандиба Катерина. *Ольжич, яким я його пам'ятаю* // Ольжич О. *Цитаделя духа*. – Братислава, 1991. – С.188-200.
2. Ольжич О. *Цитаделя духа*. – Братислава, 1991. – 248 с. (ілюстр.).
3. Неврлий Микола. *Муза мужності і боротьби* // Ольжич О. *Цитаделя духа*. – Братислава, 1991. – С.5-30.